

TEOPOLİTİK PEDAGOJİ

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Teopolitik Pedagoji, AKP döneminde eğitimin yalnızca teknik, idari ya da müfredat merkezli bir mesele olmaktan çıkarılıp çocuk, okul, öğretmen ve toplum üzerinde kurulan siyasal-ahlâkçı bir kuşatma rejimine dönüştürülmesini ele alır. Metne göre teopolitik pedagoji, dinî kelimelerin, millî söylemlerin, değerler eğitiminin ve iktidar arzusunun çocuğun zihnine pedagojik bir mühür gibi basılmasıdır. Bu düzende çocuk özgür, merak eden ve kendi sesini arayan bir insan imkânı olarak değil; biçimlendirilecek, hizaya sokulacak, makbul hâle getirilecek bir nesne olarak görülür. Müfredat, bilgiyi özgürleştirici bir pencere olmaktan çıkarıp hazır kabuller, itaat, uyum ve sadakat üreten bir aygıt dönüşür. İmam hatipleştirme, okul türleri, vakıf-cemaat etkisi ve seçmeli ders baskıları, okulun kamusal niteliğini zayıflatır; eğitim alanı siyasal iktidarın kültürel hegemonya sahasına çevrilir. Metin ayrıca sınav cehennemi, liyakat krizi, öğretmenin yalnızlaştırılması, ücretli öğretmenlik, okul yoksulluğu ve özel okul-kurs piyasası üzerinden eğitimin köhneleşmesini tartışır. Bu çürüme, teopolitik kuşatmayı kolaylaştırır; çünkü nitelik azaldıkça çocuk daha kolay yönlendirilir. Sonuçta metin, eğitimin partilerin, cemaatlerin, piyasanın ve ideolojik mühendislerin elinden çıkarılarak çocuğun haysiyetini, öğretmenin özgürlüğünü, kamusal adaleti ve özgür soruyu esas alan bir zemine taşınması gerektiğini savunur.

1

1. Çocuğun Üzerine Çöken İktidar: Teopolitik Pedagoji Nedir?

Sabahın erken saatinde okul bahçesine giren çocuk, yalnızca ders ziline sesini duymaz; çoğu zaman görünmeyen bir düzenin içine adım atar. Duvarlarda asılı sözler, koridorda yürüyen müdürün bakışı, öğretmenin eline tutuşturulmuş müfredat, sınıfta tekrarlanan ezberler, törenlerde istenen duruş, panolara iliştirilen ahlâkî cümleler, seçmeli derslerin seçilme biçimi, vakıfların okul kapısından içeri sızan gölgesi... Bütün bunlar tek tek bakıldığında küçük ayrıntılar gibi görünür. Fakat eğitim dediğimiz şey zaten küçük ayrıntıların çocuk ruhunda birikerek karaktere, korkuya, itaate, meraka ya da cesarete dönüşmesidir.

"Teopolitik pedagoji" tam da bu görünmez düzeni adlandırmak için kullanılması gereken bir kavramdır. Burada mesele dinin varlığı ya da yokluğu değildir. Mesele, dinî kelimelerin, millî söylemin, ahlâkçı nutukların ve siyasal iktidar arzusunun çocuğun zihnine pedagojik bir mühür gibi basılmasıdır. Yani devlet, çocuğa eğitim vermekle yetinmez; onun nasıl düşüneceğini, neye saygı duyacağını, nerede susacağını, hangi soruları sormayacağını, hangi otorite karşısında içinin ürperceğini de belirlemek ister. İşte bu noktada eğitim, eğitim olmaktan çıkar; çocuğun geleceğine el koyma tekniğine dönüşür.

AKP döneminde eğitim alanında yaşanan esas kırılma burada aranmalıdır. Bu kırılma yalnızca okul sayılarında, sınav sistemlerinde, müfredat değişikliklerinde, imam hatip politikalarında ya da öğretmen atamalarındaki krizlerde görülemez. Bunların hepsi önemlidir, evet; fakat daha derinde başka bir şey vardır: Çocuğun, iktidarın uzun vadeli kültürel projesinin hammaddesi sayılması. Çocuk artık kendi hakikati olan bir insan yavrusu değildir; biçimlendirilecek, yönlendirilecek, hizaya sokulacak, "makbul" hâle getirilecek bir

varlık olarak görülür. Pedagoji, çocuğun gelişimine eşlik eden bir bilgelik olmaktan çıkar; iktidarın gelecek hesabına çalışan sessiz bir torna tezgâhına dönüşür.

Bu yüzden teopolitik pedagoji, yalnızca eğitim politikası eleştirisi değildir; aynı zamanda bir insan anlayışı eleştirisidir. Çünkü her eğitim düzeninin arkasında bir insan tasarımı vardır. Bir düzen çocuğu merak eden, sorgulayan, hata yaparak öğrenen, dünyayla temas ettikçe büyüyen bir varlık olarak görür. Başka bir düzen ise çocuğu eksik, tehlikeli, başboş bırakılırsa sapacak, mutlaka yukarıdan terbiye edilmesi gereken bir varlık olarak kabul eder. AKP'nin eğitim anlayışında ikinci damar güçlüdür. Çocuk korunacak diye kuşatılır, yetiştirilecek diye yönlendirilir, ahlâklı olsun diye korkutulur, millî olsun diye kalıba sokulur, dindar olsun diye iç dünyasına devletin ayakkabısıyla girilir.

Burada asıl zıvalık, ahlâk kelimesinin sık kullanılması değildir. Ahlâk insan hayatının temel meselesidir. Fakat iktidarın ağzında ahlâk çoğu zaman vicdan değil, hizaya getirme aracıdır. Çocuğa hak, adalet, merhamet, emek, haysiyet, doğruluk, paylaşma ve düşünme öğretilmesi gerekirken; ona çoğu zaman sadakat, susma, büyüklerin dediğini yapma, otoriteye itiraz etmeme, kutsal kelimeler karşısında zihnini askıya alma alışkanlığı verilir. Böylece ahlâkın içi boşalır. Ahlâk, çocuğun vicdanını büyüten bir iç ışık olmaktan çıkar; okulun koridorlarında dolaşan resmî bir disiplin sopasına dönüşür.

Teopolitik pedagojinin en tehlikeli tarafı, kendisini daima iyi niyetli göstermesidir. "Değerler eğitimi" der, kulağa hoş gelir. "Maneviyat" der, itiraz eden hemen soğuk ve köksüz gösterilir. "Millî bilinç" der, sorgulayan kişi vatansızlıkla suçlanır. "Ahlâklı nesil" der, kimse açıkça ahlâksız nesil isteyemeyeceği için tartışma daha başlamadan boğulur. İktidarın pedagojik kurnazlığı tam da buradadır: En masum kelimeleri en sert yönlendirme araçlarına çevirir. Çocuğun başına geçirilen ideolojik başlık, çoğu zaman sevgi, değer, aile, millet, maneviyat gibi yumuşak kumaşlarla dikilir. Fakat sonuç değişmez; çocuk kendi aklıyla değil, başkasının korkularıyla büyütülür.

Eğitim, bir toplumun kendisini yeniden üretme biçimidir. Bu doğru. Fakat her yeniden üretim meşru değildir. Bir toplum çocuğa dilini, tarihini, kültürünü, ortak hafızasını aktarabilir. Bunda tuhaf bir şey yoktur. Tuhaflık, aktarımın dayatmaya dönüşmesidir. Hafıza öğretilirken soru yasaklanıyorsa, kültür verilirken farklılık boğuluyorsa, değer anlatılırken çocuk itaate alıştırılıyorsa, orada eğitim değil, pedagojik tahakküm vardır. Çocuğa kök vermek başka şeydir; çocuğun ayaklarına kök diye zincir bağlamak başka şey.

AKP döneminin eğitimde bıraktığı en ağır hasarlardan biri budur: Okulu, çocuğun dünyaya açıldığı yer olmaktan çıkarıp iktidarın kendi dünya görüşünü tahkim ettiği bir mevziye çevirmek. Bu mevzide öğretmen de özgür değildir. Öğretmen, çocuğun aklını ateşleyecek kişi olması gerekirken, çoğu zaman müfredatın, idarenin, velinin, siyasetin ve geçim derdinin arasında sıkışmış bir memura dönüştürülür. Öğretmenin haysiyeti zayıflayınca okulun ruhu da zayıflar. Ruhunu kaybeden okul ise bina olarak kalır, kurum olarak kalır, tabela olarak kalır; fakat çocuk için hakiki bir öğrenme yurdu olmaktan çıkar.

Teopolitik pedagoji, çocuğu sevdiğini iddia ederken onun merakını boğan rejimin adıdır. Çocuğa gelecek vaat ederken onun bugününü çalan bir düzenin adıdır. Kutsal kelimelerle konuşur, fakat çoğu zaman çocuğun zihnine saygı duymaz. Ahlâktan söz eder, fakat çocuğun haysiyetini iktidar projesine bağlar. Eğitimden bahseder, fakat öğrenmenin en temel şartı olan özgür soruyu tehlikeli bulur.

Bir ülkenin çocuklarına ne yaptığı, o ülkenin gerçek anayasasıdır. Kâğıttaki anayasa değişebilir, kanunlar değişebilir, bakanlar değişebilir, müfredat dosyaları yenilenebilir. Fakat çocuk okulda korkmayı öğreniyorsa, soru sorduğunda tedirgin oluyorsa, öğretmen hakikati değil de idareyi kolluyorsa, bilgi yerini hamasete bırakıyorsa, orada asıl anayasa çoktan yazılmıştır. O anayasanın ilk maddesi şudur: Çocuk özgür bir insan değil, iktidarın bekleme odasındaki küçük yurttaşdır.

Filozof Kirpi: "Çocuğun zihnine iktidar mührü basan her pedagoji, önce merakı öldürür; sonra tabutun üstüne ahlâk yazar."

2. Müfredatın Terbiyesi: Bilginin Yerine Değer, Merakın Yerine Uyum

Bir çocuğun defterine yazdırılan ilk cümle, bazen bir ders bilgisinden daha fazlasıdır. O cümle, çocuğun dünyaya nasıl bakacağını, hangi kelimeler karşısında susacağını, hangi otoriteyi sorgulamayacağını, hangi fikri "ayıp", hangi soruyu "tehlikeli" sayacağını da usul usul biçimlendirir. Müfredat bu yüzden sadece ders konularının sıralandığı teknik bir belge değildir. Müfredat, devletin çocukla kurduğu en çıplak ilişkidir. Orada devletin aklı, korkusu, arzusu, kibri ve gelecek tasarımı gizlidir.

Teopolitik pedagoji açısından müfredat, bilginin sade bir taşıyıcısı olmaktan çıkar; çocuğun zihnini önceden belirlenmiş bir ahlâkî-siyasal hatta yerleştirme aracına dönüşür. Burada problem "değer" kelimesinin varlığı değildir. Değersiz eğitim olmaz. Çocuğa adalet duygusu, doğruluk, merhamet, sorumluluk, nezaket, emek saygısı, insan haysiyeti elbette öğretilmelidir. Fakat değer dediğimiz şey, iktidarın ağzında çoğu zaman vicdanı büyüten bir ışık olmaktan çıkar; çocuğun zihnine takılan görünmez bir tasma hâline gelir. Değer, çocuğun iç ahlâkını uyandırmıyorsa; sadece onu uyumlu, sessiz, itirazsız ve makbul kılıyorsa, artık değer değil, pedagojik disiplin makyajıdır.

AKP döneminde müfredatın en belirgin yönlerinden biri, bilgiyi çoğu zaman "kendi başına düşünme" alanı olarak değil, "doğru kabul edileni benimseme" alanı olarak kurmasıdır. Çocuk bilgiyle karşılaşınca şaşırmalı, tereddüt etmeli, soru sormalı, yanılmalı, tekrar denemeli, itiraz etmeli, farklı ihtimalleri görmelidir. Fakat teopolitik pedagojide bilgi, çocuğun zihninde bir pencere açmaz; çoğu zaman bir çerçeve çakar. "Böyle bil", "böyle anla", "böyle hisset", "böyle saygı duy", "böyle inan", "böyle davran." İşte müfredatın terbiyesi budur: Çocuğa bilgi vermek yerine, bilginin nasıl kullanılacağını baştan ideolojik olarak tarif etmek.

Bu anlayışta tarih dersi, geçmişin karmaşasını anlamak için değil, bugünün iktidar diline uygun bir hafıza üretmek için kullanılır. Edebiyat, insan ruhunun çatlaklarını, aşkını, isyanını, yalnızlığını ve trajedisini açmak yerine, çoğu zaman terbiyeli metinler geçidine çevrilir. Felsefe, çocuğu düşüncenin uçurumuna çağırarak yerine, sınavda işaretlenecek kuru kavramlara hapsedilir. Din kültürü, ahlâkî derinlik ve metafizik soru alanı olmaktan ziyade, belirli bir kabuller dizisinin okul diliyle tekrarlandığı alana dönüşebilir. Yurttaşlık ise hak arayan, kamusal sorumluluk alan, adalet fikriyle donanmış bireyi değil; çoğu zaman devlete saygılı, büyüklerine hürmetli, sınırlarını bilen makbul insanı öne çıkarır.

Oysa çocuk, devlete saygı duymadan önce hakikate saygı duymayı öğrenmelidir. Büyüklerine hürmet etmeden önce insan haysiyetini kavramalıdır. Bayrağı sevmeyi öğrenmeden önce adaletsizlik karşısında utanmayı bilmelidir. Dinî kelimeleri ezberlemeden önce yoksulun, yetimin, dışlanmışın, hor görülenin yüzüne bakmayı öğrenmelidir. Ahlâk, kelime olarak değil, davranış olarak öğretilir. Merhamet panoda yazmaz; okulun kantininde aç kalan çocuğa ne yapıldığında görünür. Adalet kitapta durmaz; sınıfta öğretmenin güçsüz öğrenciyi nasıl koruduğunda anlaşılır. Haysiyet nutukla verilmez; çocuğun sorusu küçümsenmediğinde büyür.

Teopolitik müfredatın en sinsi tarafı, çocuğa düşünmeyi değil, düşünülmüş olanı devralmayı öğretmesidir. Bu sistemde çocuk, hazır cümlelerle büyütülür. Hazır ahlâk, hazır tarih, hazır millet, hazır maneviyat, hazır başarı, hazır saygı, hazır düşman, hazır kahraman... Hazır olan her şey çocuğun zihnindeki canlılığı biraz daha azaltır. Çünkü çocuk, kendi düşüncesinin terini dökmeden doğruya sahip olduğunu sanır. Bu da hem bilgiye hem ahlâka ihanettir. Düşünmeden doğruyu tekrar eden çocuk, yarın yanlışın da iyi bir taşıyıcısı olabilir. Ezber, sadece bilgiyi öldürmez; vicdanı da tembelleştirir.

Müfredatın terbiyesi öğretmeni de yaralar. Öğretmen, çocuğu hakikate götüren bir rehber olması gerekirken, çoğu zaman hazırlanmış kazanımların, ölçme araçlarının, idari baskıların ve ideolojik beklentilerin memuruna çevrilir. Öğretmenin kendi entelektüel özgürlüğü daraldıkça, sınıfın nefesi de daralır. Öğretmen soru sormaktan çekinirse, çocuk düşünmekten utanır. Öğretmen metni aşamazsa, çocuk hayatı okuyamaz. Öğretmen müfredatın bekçisi yapılırsa, okul öğrenme yeri olmaktan çıkar; uslu zihinler deposuna dönüşür.

Burada köhneleşme yalnızca pedagojik değildir; ahlâkîdir de. Çünkü kötü müfredat, çocuğa eksik bilgi vermekle kalmaz; onun dünyayla kuracağı ilişkinin omurgasını da eğer. Çocuk, bilgiyi özgürlük için değil, uyum için kullanmayı öğrenir. Sınavı geçmek için öğrenir. Büyüklerin hoşuna gitmek için öğrenir. Sistemle kavga etmemek için öğrenir. Kendi sesini bulmak yerine, kendisine öğretilen sesi düzgün çıkarmaya çalışır. Zamanla okul, çocuğun kendi cümlesini kurduğu yer olmaktan uzaklaşır; başkalarının cümlelerini kusursuz tekrar ettiği bir sahneye döner.

Teopolitik pedagoji, müfredatı bu yüzden sever. Çünkü müfredat görünürde masumdur. Kitap sayfasıdır, kazanımdır, ders planıdır, etkinliktir, değerler panosudur. Fakat o sayfaların arasına iktidarın korkuları saklanabilir. O kazanımların içine itaat kültürü yerleştirilebilir. O etkinliklerin arkasına makbul insan projesi gizlenebilir. Çocuk bütün bunları açık bir baskı olarak yaşamaz; çoğu zaman doğal eğitim sanır. En tehlikeli tahakküm de zaten doğal görünen tahakkümdür.

Bir ülkenin müfredatına bakınca, o ülkenin çocuklardan ne beklediği anlaşılır. Soru mu bekliyor, sadakat mı? Merak mı bekliyor, uyum mu? Özgür zihin mi istiyor, terbiye edilmiş kalabalık mı? AKP döneminde eğitim alanında büyüyen karanlık biraz da buradan gelir: Müfredat çocuğun önüne dünya açmaktan çok, çocuğun dünyasını önceden belirlenmiş dar bir koridora sokmaya çalışmıştır. O koridorun duvarlarına güzel kelimeler yazılmış olabilir. Ama duvar, duvardır.

Filozof Kirpi: "Çocuğa hazır hakikat veren müfredat, ona bilgi değil, zihinsel pranga dağıtır; pranganın üstüne de değerler eğitimi yazar."

3. İmam Hatipleştirme ve Okulun Siyasal Mimarisi

Bir okulun ideolojisi bazen tabelasında yazmaz. Koridorun duvarına asılan afişte, müdür odasına giren vakıf temsilcisinde, seçmeli ders listesinde, rehberlik saatinde yapılan telkinde, mezuniyet töreninin dilinde, okul aile birliğinin sessiz kabullerinde, hatta kantindeki yoksul çocuğun mahcubiyetinde gizlenir. Okul dediğimiz yer yalnızca sınıf, tahta, sıra ve zil değildir. Okul, çocuğun kamusal hayatla ilk ciddi karşılaşmasıdır. Bu karşılaşma özgür, adil ve çoğulcu kurulursa çocuk dünyaya açılır. Bu karşılaşma siyasal bir torna düzenine çevrilirse çocuk daha dünyayı tanımadan hizaya sokulur.

AKP döneminde eğitim alanının en tartışmalı damarlarından biri imam hatip okulları üzerinden şekillendi. Fakat burada meseleyi ucuz bir "imam hatip karşıtlığına" sıkıştırmak büyük hata olur. Bir toplumda dinî ağırlıklı eğitim talep eden aileler bulunabilir. Bu talebin demokratik bir zeminde, eşitlik ve tercih hakkı içinde karşılanması da mümkündür. Sorun, bir okul türünün varlığı değildir. Sorun, o okul türünün siyasal iktidarın kültürel hegemonya aparatı hâline getirilmesidir. Yani mesele dindar çocuğun eğitim hakkı meselesi olmaktan çıkıp, bütün eğitim sisteminin belirli bir dünya görüşünün gölgesinde yeniden dizayn edilmesine dönüşmüştür.

Teopolitik pedagoji burada çok açık biçimde görünür. İmam hatipleştirme sadece okul tabelalarının değişmesi değildir; eğitim alanının ruhuna yerleşen yönlendirme mantığıdır. Bazı mahallelerde nitelikli genel lise imkânlarının azalması, ailelerin fiilen belirli okul türlerine mecbur bırakılması, seçmeli derslerin gerçekten özgür tercih olmaktan çıkıp idari ve kültürel baskıyla belirlenmesi, okulun kapısına dışarıdan giren vakıf ve

derneklerin çocukla temas kurması, bütün bunlar aynı pedagojik rejimin parçalarıdır. Çocuğun tercih hakkı kâğıt üzerinde var görünür; fakat gündelik hayatın içinde tercih, çoğu zaman yönlendirilmiş kabule dönüşür.

Bu düzenin en sinsi tarafı, kendisini "milletin talebi" gibi sunmasıdır. Elbette milletin içinde farklı talepler vardır. Fakat devletin görevi bir talebi büyütüp diğerlerini silikleştirmek değildir. Devlet, çocuğun ve ailenin gerçek seçeneklere ulaşmasını sağlamakla yükümlüdür. Bir mahallede iyi bir fen lisesi, güçlü bir Anadolu lisesi, nitelikli meslek lisesi, sanat ve spor imkânı olan okul yoksa; fakat dinî ağırlıklı okul modeli sürekli teşvik ediliyorsa, burada özgür tercih değil, pedagojik mühendislik vardır. Tercih dediğin şey, seçenekler gerçekten eşitse anlamlıdır. Seçenekleri kurutan iktidarın "millet böyle istedi" demesi, en hafif tabirle siyasal kurnazlıktır.

Okulun siyasal mimarisi yalnızca bina yapımıyla ilgili değildir. Okulu kimin yönettiği, hangi etkinliklerin meşru sayıldığı, hangi konuşmacıların çağrıldığı, hangi kitapların önerildiği, hangi davranışların ödüllendirildiği, hangi soruların hoş karşılanmadığı da bu mimarinin parçasıdır. Müdür, öğretmen, veli, vakıf, yerel bürokrasi, müftülük, belediye, ilçe milli eğitim; hepsi birlikte okulun görünmeyen iklimini kurar. Çocuk o iklimi solur. Bir süre sonra neyin söylenebilir, neyin söylenemez olduğunu öğrenir. Açık yasak olmasa bile sınırı hisseder. Teopolitik pedagojinin başarısı biraz da buradadır: Yasak koymadan çekingenlik üretir.

Vakıf ve cemaat etkisi bu noktada ayrıca tartışılmalıdır. Kamu okulu, kamusal aklın ve ortak yurttaşlık fikrinin mekânı olmalıdır. Çocuğun okuluna giren her yapı, devlet ciddiyetiyle, hukukla, şeffaflıkla, pedagojik denetimle sınanmalıdır. Fakat Türkiye'de özellikle AKP döneminde bazı vakıf ve derneklerin okul alanına fazlasıyla rahat girebildiği görüldü. Bu durum, eğitimi kamusal olmaktan çıkarıp yarı-resmî ideolojik ağlara açar. Çocuğun zihni, devletin denetlemekle yükümlü olduğu kapılardan içeri süzülen yapıların telkin alanı hâline gelir. Böyle olunca okul, yurttaş yetiştiren kamusal bir kurum olmaktan uzaklaşır; siyasal-dinî çevrelerin uzun vadeli insan devşirme sahasına dönüşür.

5

Burada öğretmen de yalnız bırakılır. Öğretmen sınıfta pedagojik özgürlüğünü korumaya çalışırken, okulun üstüne çöken bu görünmez ağla mücadele etmek zorunda kalır. Bir tarafta müfredat, bir tarafta idare, bir tarafta veli baskısı, bir tarafta yerel siyaset, bir tarafta geçim derdi. Öğretmen kendi mesleki haysiyetini savunamadığında, çocuk da özgür öğrenme ortamını kaybeder. Çünkü okulun ruhunu asıl öğretmen taşır. Öğretmeni memurlaştıran, korkutan, itibarsızlaştıran, onu yalnızca talimat uygulayıcısına indiren her düzen, çocuğun öğrenme imkânını da sakatlar.

İmam hatipleştirme meselesinin en ağır sonucu, toplumun eğitim üzerinden sessizce ayrıştırılmasıdır. Bir tarafta özel okullar, yabancı dil imkânı, sanat atölyesi, spor kulübü, yurtdışı hayali, kültürel sermaye; diğer tarafta yoksul mahallelerin dar seçenekleri, imam hatip ya da niteliksiz okul ikilemi, sınav baskısı, yetersiz rehberlik, yorgun öğretmen, çaresiz veli. Böyle bir düzende dinî söylem çoğu zaman yoksulluğun üstüne örtülen ahlâk perdesine dönüşür. Çocuğa güçlü eğitim imkânı veremeyen sistem, ona sabır, kanaat ve uyum telkin eder. Bu, pedagojik adalet değil; sınıfsal terbiyedir.

Teopolitik pedagoji, okulun kapısını açık tutar ama ufkunu daraltır. Çocuğa "gel" der, fakat hangi yoldan yürüyeceğini önceden belirler. Ona değerlerden söz eder, fakat hakiki seçeneklerini azaltır. Ona maneviyattan bahseder, fakat merakını küçültür. Ona aidiyet vaat eder, fakat özgür yurttaşlık bilincini zayıflatır. Böylece okul, çocuğun kendini bulduğu yer olmaktan çıkar; iktidarın çocuğu kendisine benzetmeye çalıştığı uzun bir koridora dönüşür.

Okulun görevi çocuğu herhangi bir siyasal projenin küçük neferi yapmak değildir. Okul, çocuğun kendi aklını, kendi vicdanını, kendi sesini bulduğu kamusal yerdir. Devlet bunu sağlayabildiği ölçüde meşrudur. Bunu ihlal ettiği anda öğretmen maaşı ödeyen bir aygıt olabilir, bina yapabilir, müfredat basabilir, tören düzenleyebilir; fakat eğitim vermiş olmaz. Çünkü eğitim, çocuğun zihnini fethetme sanatı değildir. Eğitim, çocuğun zihnini kimsenin fethedemeyeceği kadar haysiyetli kılma sorumluluğudur.

Filozof Kirpi: "Okulu kendi ideolojisine kışla yapan iktidar, çocuğa eğitim vermez; onun zihnine erken yaşta nöbet yazdırır."

4. Eğitimin Köhneleşmesi: Sınav Cehennemi, Liyakat Krizi ve Öğretmenin Yalnızlığı

Bir okulun çürümesi her zaman duvarların dökülmesiyle başlamaz. Bazen sınıfta çocuğun gözündeki ışığın sönmesiyle başlar. Bazen öğretmenin zil çaldığında derse değil, başka bir yorgunluğa girmesiyle anlaşılır. Bazen veli, çocuğunun defterine değil, sınav ücretlerine, servis parasına, kurs taksitine, kantin hesabına bakarken fark edilir. Eğitim köhneleşince yalnızca binalar eskimez; umut eskir, merak eskir, öğretmenin sesi eskir, çocuğun geleceğe bakışı paslanır.

AKP döneminde eğitim meselesinin en ağır taraflarından biri budur: Sistem sadece teopolitik bir kuşatma üretmedi; aynı zamanda eğitimin niteliğini de yordu, dağıttı, yamadı, sınava boğdu. Çocuk okulda öğrenen bir insan olmaktan çıkıp sürekli ölçülen, sıralanan, elenen, bekletilen bir dosyaya dönüştü. Her yıl başka bir sınav dili, başka bir yerleştirme mantığı, başka bir başarı hikâyesi, başka bir mağduriyet. Devlet, çocuğun önüne açık bir yol koymak yerine onu labirente saldı; sonra da "çalışan kazanır" diyerek kendi kurduğu karmaşayı ahlâk dersi gibi anlattı.

Sınav sistemi Türkiye'de neredeyse ikinci bir eğitim bakanlığı gibi çalışıyor. Okul başka şey söylüyor, sınav başka şey istiyor. Öğretmen çocuğa anlamayı öğretmek istiyor, sınav hız istiyor. Çocuk düşünmek istiyor, sistem doğru şıkkı zamanında işaretlemesini bekliyor. Böylece öğrenme, hayatı kavrama çabasından kopuyor; test çözme performansına indirgeniyor. Bir çocuğun zekâsı, duyarlılığı, estetik kabiliyeti, ahlâkî sezgisi, el becerisi, düşünme cesareti, toplumsal dikkat kapasitesi sınav kâğıdındaki birkaç optik işarete sıkıştırılıyor. Sonra buna başarı deniyor. Hayır, bu başarı değil; çocukluğun teknik yöntemlerle öğütülmesidir.

Köhneleşme yalnızca sınavla sınırlı değil. Liyakat krizi eğitim sisteminin damarlarına kadar işlediğinde okulun ruhu da bozulur. Müdür atamalarında, öğretmen görevlendirmelerinde, yönetici tercihlerinde, mülakat süreçlerinde, proje okul uygulamalarında adalet duygusu zedelenirse öğretmen de öğrenci de devlete güvenini kaybeder. Eğitim güven ister. Öğretmen, emeğinin hakkaniyetle görüldüğüne inanmazsa sınıfa kırgın girer. Öğrenci, emeğinin gerçek anlamda karşılık bulacağına inanmazsa çalışmayı içten içe anlamsız bulur. Veli, sistemin adil olduğuna inanmazsa çocuğunu kamu okuluna değil, panikle özel kurslara teslim eder. Böylece kamusal eğitim, herkesin ortak hakkı olmaktan uzaklaşır; parası olanın kaçabildiği, yoksulun katlandığı bir düzene döner.

Öğretmenin yalnızlığı bu çürümenin merkezindedir. Çünkü öğretmen, okulun taşıyıcı kolonudur. Kolon çatladığında binanın boyasıyla övünmek komiktir. Öğretmen düşük ücretle, geçim derdiyle, itibarsızlaştırıcı söylemlerle, idari baskıyla, veli saldırganlığıyla, sürekli değişen uygulamalarla ve mesleki belirsizlikle baş başa bırakıldığında eğitimden mucize beklenemez. Sınıfta kırk çocuğun karşısına çıkan öğretmene hem rehber, hem psikolog, hem memur, hem sınav koçu, hem değer aktarıcısı, hem bürokratik form doldurucusu muamelesi yapılır. Fakat ona hak ettiği güven, özgürlük, zaman, kaynak ve saygınlık verilmez.

Ücretli öğretmenlik gibi uygulamalar da bu sistemin acı aynasıdır. Aynı işi yapan insanların farklı statülerle, farklı ücretlerle, farklı güvencelerle çalıştırılması okulun içinde bile adalet duygusunu yaralar. Öğrenci bunu açıkça bilmeyebilir; ama öğretmenin yorgunluğunu hisseder. Öğretmen kendisini geçici, değersiz, kenarda tutulmuş hissettiğinde sınıfta kurduğu bağ da incelik. Pedagoji, sadece bilgi aktarımı değildir; insanın insana güvenle temas etmesidir. Güvencesiz öğretmenle güvenli okul kurulmaz.

Bir de okul yoksulluğu var. Bu mesele çoğu zaman büyük nutukların altında ezilir. Aç gelen çocuk, eksik beslenen çocuk, montu olmayan çocuk, defterini tamamlayamayan çocuk, okul gezisine gidemeyen çocuk,

kantinden bir şey alamadığı için arkadaşlarının arasında susan çocuk... Teopolitik pedagoji bu çocuğa değerler panosu gösterir; fakat onun çantasındaki boşluğu görmez. Çocuğun midesi guruldarken ona sabır anlatmak ahlâk değil, vicdansızlıktır. Eğitimde adalet, önce çocuğun temel ihtiyaçlarını görerek başlar. Aç çocuğa başarı hedefi koymak, yoksul çocuğa fırsat eşitliği masalı anlatmak, sonra da sınav sonucuna bakarak onu sıralamak büyük bir kamusal ayıptır.

Özel okul ve kurs piyasasının büyümesi de kamusal eğitimin zayıflamasından beslenir. Kamu okulu güçlü olsaydı, veli çocuğunu korkuyla piyasaya teslim etmezdi. Bugün birçok aile için eğitim, çocuğun gelişiminden çok ekonomik dayanıklılık testine dönüştü. Dershane başka adlarla geri geldi, özel ders olağanlaştı, yayın sektörü sınav kaygısının üstüne imparatorluk kurdu. Çocuk büyümek yerine hazırlanıyor; yaşamak yerine yarışıyor; öğrenmek yerine yetişmeye çalışıyor. Sürekli yetişmeye çalışan çocuk ise bir süre sonra kendisine geç kalıyor.

Bu köhneleşmiş eğitim düzeni, teopolitik pedagojinin işine de yarar. Çünkü nitelikli eğitim azaldıkça çocuk daha kolay yönlendirilir. Eleştirel akıl zayıfladıkça hazır kabuller güçlenir. Öğretmen yalnızlaştıkça müfredat daha rahat hükmeder. Veli yoksullaştıkça çocuğun ufku daralır. Okul kamusal haysiyetini kaybettikçe dışarıdan gelen ideolojik ağlara daha açık hâlâ gelir. Çürüme ile kuşatma birbirini besler; biri zemini hazırlar, diğeri o zemine bayrak diker.

Eğitimde asıl felaket, çocukların başarısız olması değildir. Asıl felaket, sistemin çocuklara layık olmaktan vazgeçmesidir. Çocuk hâlâ merak eder, hâlâ öğrenmek ister, hâlâ dünyaya şaşırır. Öğretmen hâlâ iyi bir cümleyle sınıfın kaderini değiştirebilir. Fakat kötü yönetilen, ideolojik olarak daraltılan, yoksulluğu görmeyen, öğretmeni yalnız bırakan bir düzen, bu imkânları her gün biraz daha tüketir.

Filozof Kirpi: "Sınavı kutsayan ülke, çocuğun zekâsını ölçmez; onun çocukluğa ne kadar dayanabildiğini ölçer."

7

5. Çocuğun Gaspı: Teopolitik Pedagojiden Özgürleştirici Eğitime

Bir ülkenin çocuklara nasıl baktığı, o ülkenin bütün ideolojik süslerinden daha doğru konudur. Meydanlarda söylenen nutuklar, bakanlık afişleri, büyük reform cümleleri, törenlerde parlatılan kavramlar, "geleceğimiz" diye başlayan bütün resmî cümleler bir yana; sabah okula aç giden çocuk, sınıfta soru sormaya çekinen çocuk, öğretmeninin yorgunluğunu yüzünden okuyan çocuk, kendi kabiliyetini sınav puanına mahkûm sanan çocuk bir yana. Hakikat çoğu zaman resmî metinde değil, çocuğun yüzünde yakalanır.

Teopolitik pedagojinin en ağır suçu burada ortaya çıkar: Çocuğu kendine ait bir insan imkânı olarak değil, gelecekte kullanılacak bir siyasal malzeme olarak görür. Ona "nesil" der, "dava" der, "millî-manevî değerler" der, "ahlâklı gençlik" der; fakat çoğu zaman çocuğun bizzat kendisini görmez. Çocuk, kendi sesi olan bir varlık olmaktan çıkar; başkalarının korkularını, beklentilerini, hesaplarını taşıyan küçük bir gövdeye dönüşür. İktidar çocuğa bakarken onun gözlerini değil, ileride dolduracağını sandığı meydanları görür. İşte gasp budur: Çocuğun bugününün, iktidarın yarın hayaline rehin verilmesi.

Eğitim, çocuğu belli bir kalıba sokma sanatı değildir. Eğitim, çocuğun içindeki insan imkânını koruma ve genişletme sorumluluğudur. Çocuğun aklına saygı duymayan, onun merakını ciddiye almayan, korkmadan soru sormasına izin vermeyen, hatasını öğrenmenin doğal parçası saymayan hiçbir düzen sahici eğitim düzeni olamaz. Bina yapabilir, müfredat basabilir, tablet dağıtabilir, sınav düzenleyebilir, tören yapabilir; fakat bunların hiçbiri çocuğun zihninde özgür bir pencere açmıyorsa eğitim yalnızca idari faaliyet olarak kalır.

Özgürleştirici eğitim, çocuğu köksüz bırakmak demek değildir. Tam tersine, kökü zincirden ayırabilen bir eğitimdir. Çocuk dilini, tarihini, kültürünü, inancını, coğrafyasını, ortak hafızasını elbette öğrenmelidir. Fakat bunları öğrenirken düşünme hakkını kaybetmemelidir. Bir çocuğa geçmiş anlatılırken bugün üzerine soru sorma cesareti de verilmelidir. Ona ahlâk öğretilirken itaat değil, vicdan büyütülmelidir. Ona vatan sevgisi anlatılırken adalet duygusu ezilmemelidir. Ona maneviyat gösterilirken insan haysiyeti ihmal edilmemelidir. Çünkü haysiyeti olmayan eğitim, hangi kutsal kelimeyle süslenirse süslenir, içten içe çürümüştür.

Teopolitik pedagojiden çıkış, yalnızca müfredat değişikliğiyle olmaz. Çünkü mesele sadece kitaplarda değildir. Okulun havasında, öğretmenin konumunda, yöneticinin zihninde, velinin çaresizliğinde, çocuğun ekonomik koşullarında, okulun kamusal niteliğinde, bilginin nasıl sunulduğunda, sorunun nasıl karşılandığında saklıdır. Çocuk soru sorduğunda sınıfta hafif bir ürperti oluyorsa, orada müfredattan önce iklim değişmelidir. Öğretmen hakikati değil de amirini düşünerek konuşuyorsa, orada pedagojiden önce haysiyet onarılmalıdır. Yoksul çocuk okulda görünmezleşiyorsa, orada değerler eğitimi değil, adalet gerekir.

Öğretmen bu dönüşümün merkezindedir. Öğretmeni itibarsızlaştıran, güvencesizleştiren, bürokratik evrak memuruna çeviren, onu sürekli denetim ve geçim kaygısı arasında ezen bir ülke, çocuklarına büyük gelecek vaat edemez. Öğretmen özgür değilse sınıf da özgür değildir. Öğretmen düşünmüyorsa çocuk düşünmeye cesaret edemez. Öğretmen kendi mesleki haysiyetini koruyamıyorsa, çocuğa haysiyetli bir dünya gösteremez. Eğitimde reform diye sunulan her şey önce öğretmenin gözündeki yorgunluğa bakmak zorundadır.

Okul yeniden kamusal bir sığınak hâline gelmelidir. Cemaatin, vakfın, partinin, piyasanın, yerel güç odaklarının, kariyer pazarlamacılarının, sınav endüstrisinin ve ideolojik mühendislerin elini çocuğun yakasından çektiği bir yer. Okul, çocuğun yalnızca ders öğrendiği yer değil; adaletle karşılaştığı, farklılıkla yaşadığı, haksızlığa itiraz etmeyi öğrendiği, güzelliği fark ettiği, emeğe saygı duyduğu, kendi sesini keşfettiği yer olmalıdır. Çocuk okulda devletten korkmayı değil, kamusal hayatın haysiyetini öğrenmelidir.

Bunun için eğitim, iktidarların kısa vadeli ideolojik iştahına bırakılmayacak kadar ciddi bir meseledir. Bakan değiştikçe yön değiştiren, sınav değiştikçe paniğe kapılan, müfredat değiştikçe kimlik kavgasına sürüklenen bir düzen çocuklara güven veremez. Eğitim, partilerin ganimeti değildir. Çocuk, hiçbir iktidarın laboratuvar faresi değildir. Öğretmen, hiçbir siyasal projenin sessiz uygulayıcısı değildir. Okul, hiçbir ideolojinin arka bahçesi değildir.

Teopolitik pedagoji, çocuğu iktidarın gölgesinde büyütme ister. Özgürleştirici eğitim ise çocuğun kendi gölgesinden bile korkmadan yürüebilmesini ister. Aradaki fark budur. Birincisi makbul insan arar; ikincisi insanın haysiyetini korur. Birincisi hazır cevaplar verir; ikincisi doğru sorunun ateşini yakar. Birincisi çocuğun zihnine sınır çizer; ikincisi ona ufuk açar.

Çocuk geleceğin malzemesi değildir; bugünün ahlâkî emanetidir. Bu emanete ihanet eden her eğitim düzeni, hangi büyük kelimelerle konuşursa konuşsun, sonunda kendi çürümesini yetiştirir.

Filozof Kirpi: "Çocuğu kendi ideolojisine benzetmeye çalışan devlet, geleceği eğitmez; geleceğin boğazına kendi korkularını dolar."